

Плани семінарських занять та методичні матеріали з дисципліни «Харків: місто і люди».

Тема 1. Дискурс про Харків в науковій літературі та публіцистиці.

1. Які етапи розвитку Харкова виділяють історики?
2. Чи перетворився Харків з патріархального села на модерне місто? Якщо так, то коли? Деіндустріалізація та її вплив на розвиток міста.
3. Хто відіграв визначальну роль у розвитку Харкова, формуванні обличчя міста: мешканці міста чи центральна влада?
4. Чому при характеристиці міста у висловлюваннях сучасників, текстах істориків переважають негативні конотації щодо Харкова «пристосуванство», «нігілізм», «немає душі», «лицемірний» тощо? Чи згодні Ви із наведеними визначеннями?
5. Чому значна увага у запропонованих Вашій увазі текстах приділяється проблемам топоніміки? Постколоніальній урбанізм.
6. Які пам'ятки міста (архітектурні споруди, монументи тощо) можна вважати такими, що належать до витворів мистецтва (створені талановитими митцями), а які – до типового, штампованого продукту?

Джерела та література:

1. Маслійчук В. Харків як патріархальне село: кілька роздумів про образ міста // Провінція на перехресті культур: Дослідження з історії Слобідської України XVII-XVIII. Х., 2007. С. 340-359 або [Володимир МАСЛІЙЧУК. Харків як патріархальне село: кілька роздумів про образ міста. \(historians.in.ua\)](#)
2. Кравченко В. В. Харьков/Харків: столица Пограничья. Вильнюс: ЕГУ, 2010. Гл. 5. «Первая столица»? С. 229-279.
3. П'ятий Харків: харків'яни дискутували про постать Юрія Шевельова та концепцію назви проекту // gwamedia.com/p-yatij-harkiv-harkivski-intelektuali-govorili-pro-yuriya-shevelova-ta-konczepczyiu-nazvi-proiektu/
4. Чорний Д. Чи можливі нові підходи до вивчення історії міст України, або Харків як дзеркало урбаністичних студій // У пошуках обличчя міста: Практика саморепрезентації міст України в індустріальну та постіндустріальну добу. Х.: Видавництво Точка, 2021. С. 86-91.

Тема 2. Харків: виникнення чи створення.

1. Причини появи постійного населення на території міста. Заснування міста, зведення фортеці.
Чи можна вважати середньовічне місто Донець початком Харкова?
2. Дискусії про походження назви міста.
(Прочитайте перекази про заснування Харкова і дайте відповідь на питання, думку представників яких суспільних станів вони відображають? Які факти, наведені у переказах, суперечать історичним документам та сучасним знанням про заснування Харкова, а які знаходять підтвердження? В документі №9 оповідач наголошує на тому, що засновники Харкова звернулися до чернігівського владика з проханням допомогти освятити місто. Як Ви думаєте, чому в пам'яті харків'янина середини ХІХ ст. зберігалися саме згадки про звернення до Чернігова? Подумайте, чому пам'ять колишніх вихідців із старшинського середовища пов'язує створення Харкова із діями українських переселенців з Наддніпрянщини? Чому в документі №10 оповідач схвально оцінює розбійницьку діяльність Харька та його товаришів? Чому пам'ять колишніх кріпаків пов'язує заснування Харкова із діями московських людей, а не українських козаків?).
3. Харків як центр Слобідського козацького полку.

Джерела та література:

1. Історія Слобідської України : хрестоматія / укл. Д. М. Чорний. Х., 2016. Док. 4, 9, 10.
2. Багалеї Д.И., Миллер Д.П. История города Харькова за 250 лет его существования (с 1655-го по 1905-й год). Т. 1. Х., 1905. С. 7-24.

Тема 3. Населення та соціальні світи міста.

1. Формування населення міста в ХVІІ – ХVІІІ ст.
2. Станові та соціальні групи.
3. Національний склад.
4. Динаміка населення міста в ХХ – ХХІ ст.
5. Рядові мешканці і еліта.

Джерела та література:

1. Багалеї Д.И., Миллер Д.П. История города Харькова за 250 лет его существования (с 1655-го по 1905-й год). Харьков, 1905-1912. Т. 1-2.
2. Історія міста Харкова ХХ століття. Х.: Фоліо; Золоті сторінки, 2004.

3. Астахов В., Кондуфор Ю. Пролетаріат Харкова в трьох революціях. Х.: Харківське книжкове вид-во, 1959.
4. Чорний Д.М. Ремісники Харкова і Чернігова на початку ХХ ст.: порівняльна характеристика суспільної верстви // Вісник Харківського національного ун-ту імені В.Н.Каразіна. № 871. Сер.: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. Вип.12. Х., 2009. С. 18-22.
5. Польська діаспора у Харкові: історія та сучасність: Матеріали наук. конф., М. Харків, 24 квіт. 2004 р. Х.: Майдан, 2004.

Тема 4. Економічний розвиток міста.

1. Ремесло та промисли в житті Харкова XVII-XVIII ст. Особливості соціально-економічного розвитку міста. Еліта та рядове населення. *(Поясніть особливості статусу та роду занять кожної з соціальних груп населення, що проживали в місті. Дайте характеристику стану економіки Харкова. Подумайте, яку роль у розвитку Харкова відігравали традиції переселенців, стратегічне положення регіону, жалуванні грамоти полку? Що таке займанщина? Які ремесла, промисли, види торгівлі були найважливішими?)*
2. Економічна та підприємницька діяльність міських мешканців. Бізнес-еліта О. Алчевський, М. фон Дітмар.
3. Індустріалізація та її вплив на місто.
4. Перетворення Харкова на індустріальний мегаполіс.
5. Харків як торговельний центр.

Джерела та література:

1. Багалеї Д.И., Миллер Д.П. История города Харькова за 250 лет его существования (с 1655-го по 1905-й год). Харьков, 1905-1912. Т. 1-2.
2. Історія міста Харкова ХХ століття. Х.: Фоліо; Золоті сторінки, 2004.
3. Чорний Д.М. Сергій Миколайович Жевержеєв: купець і громадський діяч // Вісник Харківського національного ун-ту ім. В.Н.Каразіна. № 566. Історія. Вип. 34. Х.: НМЦ «СД», 2002. С.260-267.

Тема 5. Освіта, наука та їх представники в житті міста. Харківський університет і Харків (перша половина ХІХ ст.)

1. Заснування Харківського університету: головні концепції. В.Н. Каразін.
3. Розвиток навчальної та наукової роботи в університеті
 - а) організація навчального процесу; б) розвиток науки.*(зробити порівняльну характеристику по періодах 1804 – 1835; 1835 - середина 50-х рр. ХІХ ст.)*
4. Професори і студенти: склад, повсякденне життя.

Джерела:

1. Історія Слобідської України : хрестоматія / укл. Д. М. Чорний. Х., 2016. Док. 5, 7, 8.

Джерела та література:

1. Харківський університет за 200 років. Х., 2004. С. 6-68, 85-100, 103-118.
2. Багалеї Д.И., Миллер Д.П. История города Харькова за 250 лет его существования (с 1655-го по 1905-й год). Т. 2. Х., 1912. С. 573-585.
3. Роммель К.-Д. Спогади про моє життя та мій час. Х., 2001. С. 112-143.
4. Слюсарский А.Г. В.Н.Каразин: его научная и общественная деятельность. Х., 1955.

Тема 6. Засоби масової інформації та їх роль у розвитку Харкова.

1. Становлення преси та журналістики. Газета «Южный край» в системі періодичної преси Харкова кінця ХІХ-початку ХХ ст.
(Які зміни і чому відбулись у розвитку преси в 1880-х рр., після 1906 р.? Які причини викликали створення в Харкові газети «Южный Край»? Дайте оцінку ролі генерал-губернаторів та місцевого суспільства в її появі? Подумайте, чому поява газети була неможливою без співробітництва із представниками тогочасної державної влади? Які головні перешкоди стояли на шляху створення газети? Чому саме Харківський університет виступив інтелектуальним середовищем для створення друкованого органу? Чому на затвердження в Санкт-Петербург було подано два варіанти назви газети? Чому організатори обрали в якості варіанта назви газети «Україна»? Як харківське суспільство ставилося до появи газети? Чи можна вважати появу газети одним з найважливіших явищ культурного та повсякденного життя регіону? Оцініть роль О. Іозефовича у створенні газети і формуванні харківської журналістики).
2. Комерційне телебачення Харкова наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.: особливості розвитку. *(Визначте, як розвивалося державне телебачення в місті в другій половині ХХ ст.; Які телеканали виникли в місті в 1990-х роках? Чи можна вважати Сергія Потімкова засновником тележурналістики в Харкові? Спробуйте порівняти діяльність різних телеканалів міста сьогодні: контент, обсяги мовлення, способи роботи із аудиторією? Спробуйте оцінити вплив політики на роботу тележурналістів. Оцінюючи кроки в політиці С.Потімкова, висловіть свою думку, чи варто журналісту займатися політикою? Чому його досвід «походу у владу» виявився невдалим? Підготуйте міні-рецензію на передачі телеканалу, присвячені Харкову?).*

Джерела та література:

1. Історія Слобідської України : хрестоматія / укл. Д. М. Чорний. Х., 2016. Док. 20.

2. Багале́й Д.И., Миллер Д.П. История города Харькова за 250 лет его существования (с 1655-го по 1905-й год). Т. 2. Х., 1912. С. 787-791.
3. Історія міста Харкова ХХ століття. Х., 2004. С. 64-66, 660-664.
4. Михайлин І.Л. Нарис історії журналістики Харківської губернії 1812-1917. Х., 2007. 366 с.
5. Мащенко І. Г. Хроніка українського радіо і телебачення в контексті світового аудіовізуального процесу. К.: Україна, 2005. 381 с.

Тема 7. Харків: культура міського управління та самоврядування.

1. Харківська міська дума XVII – початок ХХ ст.
2. Місто та центральна державна влада: особливості взаємин.
3. Міське самоврядування та його діячі.
4. Особливості управління містом в радянську добу.
5. Становлення міського самоврядування в Харкові (1991- початок ХХІ ст.).

(Прочитайте Міське Положення 1892 р. та визначте, які головні завдання мали вирішувати міські думи та міські управи. Чому на виборах до думи запроваджено високий майновий ценз? Які пункти Положення надавали думі господарчу самостійність? Чи існували гарантії дотримання цих прав? Чи можна вважати Міське положення важливим кроком на шляху модернізації місцевого самоврядування? Знайдіть у Положенні пункти, які відкривали можливості для розвитку ініціативи місцевого суспільства і пункти, які обмежували її? Визначте повноваження міської ради за Законом «Про місцеве самоврядування в Україні». Які положення Закону спрямовані на гарантування самостійності міського бюджету? Чи відповідають положення закону принципам, викладеним в Європейській Хартії місцевого самоврядування? Порівняйте організаційну структуру, права та обов'язки органів міського самоврядування із відповідними пунктами Міського положення 1892 р. Знайдіть докази ефективності або неефективності дій міського самоврядування щодо розвитку міських підприємств?).

Джерела та література:

1. Багале́й Д.И., Миллер Д.П. История города Харькова за 250 лет его существования (с 1655-го по 1905-й год). Харьков, 1905-1912. Т. 1-2.
2. Історія міста Харкова ХХ століття. Х.: Фоліо; Золоті сторінки, 2004.
3. Історія Слобідської України : хрестоматія / уклад. Д. М. Чорний. Х.: Видавець Олександр Савчук, 2016.
4. Чорний Д.М. Харків початку ХХ століття: історія міста, долі людей. Х.: [Б.в.], 1995.

Тема 8. Освіта, наука та їх представники в житті міста ХХ-ХХІ ст.

1. Г. Сковорода і Харків.
2. Становлення системи закладів вищої освіти в Харкові ХІХ – ХХ ст.
3. Інтелігенція та її роль в розвитку міста та його образу.
4. Науковці та інженери Харкова.

Джерела та література:

1. Багалеї Д.И., Миллер Д.П. История города Харькова за 250 лет его существования (с 1655-го по 1905-й год). Харьков, 1905-1912. Т. 1-2.
2. Історія міста Харкова ХХ століття. Х.: Фоліо; Золоті сторінки, 2004.
3. Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна за 200 років. Харків: Фоліо, 2004.

Тема 9. Образи Харкова в культурі: монументальна спадщина, спогади, література.

1. Проблема збереження та увічнення пам'яті про мешканців міста.
2. Політика пам'яті та пам'ять про історію міста.
3. Монументи та мурали.
4. Харків в путівниках, спогадах, художній літературі

Джерела та література:

1. Тахтаулова М. Харківська топоніміка: етапи декомунізації // Місто: історія, культура, суспільство. Е-журнал урбаністичних студій. Київ, 2017. № 1 (2). С. 142-151/
2. Дьяченко Н.Т. Улицы и площади Харькова. 3-е изд, перераб. и доп. Харьков, Прапор, 1974.
3. Багалій Д.І. Автобіографія. П'ятдесят літ на сторожі української культури // Вибрані праці. Х.: ХГІ «НУН» «Золоті сторінки», 1999. Т. І. Автобіографія. Ювілейні матеріали. Бібліографія. С. 57-211.
4. Жадан С. Месопотамія. Чернівці: Видавець Померанцев Святослав, 2023.
5. Лейбфрейд А.Ю., Полякова Ю.Ю. Харьков. От крепости до столицы: заметки о старом городе. Х.:Фоліо, 1998.
6. Роммель К. -Д. Спогади про моє життя та мій час. Х.: Майдан, 2001.

Тема 10. Топоніміка Харкова: маркери та чинники ідентичності

Проблеми історичної пам'яті та формування ідентичності населення регіону.
(В чому специфіка формування історичної пам'яті населення міста в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.? Як відбувалася реалізація Закону України «Про засудження

комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»? Як вплинула повномасштабна російська агресія на формування ідентичності та політику пам'яті в Харкові?).

Джерела:

Історія Слобідської України : хрестоматія. Х., 2016. Док. 43-49.

Література:

1. Історія міста Харкова ХХ століття. Х., 2004. С. 534-636.
2. Склокіна І. Є. Політика пам'яті про нацистську окупацію в радянських музеях (приклад Харківського державного історичного музею, 1943-1953 рр.) // Вісник Харківського національного ун-ту імені В.Н. Каразіна. № 1006. Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. Вип.15. Х., 2012. С. 95-103.
3. Тахтаулова М. Харківська топоніміка: етапи декомунізації // Місто: історія, культура, суспільство. Е-журнал урбаністичних студій. Київ, 2017. № 1 (2). 253 с. С. 142-151.